

Kurbad eller badeby

Af Mariann Ploug

Blåvand, Vejers, Henne og Nymindegab er velkendte feriesteder ved den jyske vestkyst, hvor familier gennem generationer har søgt til netop det sted, de følte, var deres. I dag kommer feriegæsterne for at nyde den storslåede natur, den gode badestrand og måske livet i badebyen; men i mange af de "gamle" familier kan i hvert fald bedsteforældre-generationen huske, dengang det rituelle, daglige bad sammen med den friske luft og solen var det centrale i opholdet ved kysten.

Netop badet har rødder langt tilbage i tiden til kildebade og kurbade i udlandet; men hvordan passer de fire badesteder, der nu ligger i Varde Kommune, ind i det billede?

Kurbad

Bath, Brighton, Bad Doberan, Karlsbad, Baden-Baden, Vichy, navne på eksotiske steder, som mange forbinder med slutningen af 1800-tallet og med mondæne feriesteder for det bedre borgerskab eller den velhavende del af aristokratiet. Navnene genkendes fra litteraturen og blandt danskere måske bedst fra Gustav Wieds roman, Knagsted, hvor hovedpersonen besøger Karlsbad sammen med venen, overlærer Clausen.

Alle feriestederne er kurbadesteder, men de deler sig i to grupper, der enten ligger ved indenlandske kilder, som regel mineralholdige og ofte varme, eller ved kysten, hvor

Sommerdag på Vejers Strand, ca. 1980.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

det salte havvand og den friske luft er i fokus. Begge kuryper blev anset for at være helbredende for sygdomme som nervøse og reumatiske lidelser, gigt, blegsot, blodmangel og søvnløshed, ligesom kurene kunne virke beroligende på lidenskaber.

Kildernes helbredende virkning var kendt og omtalt allerede i middelalderens Europa, og i 1600-tallet var lægerne blevet opmærksomme på, at bestemte mineraler virkede mod visse sygdomme: De svovlholdige, varme kilder ved Avon-floden menes at være det første sted, hvor denne viden blev udnyttet, og de dannede grundlaget for Bath, Englands mest mondæne kurbadeby i 1600- og 1700-tallet. Hurtigt fulgte tilsvarende kurbadesteder i det meste af Europa, hvor mulighederne var til stede. Også i Danmark havde man siden middelalderen været kendt med, at visse hellige kilder kunne helbrede sygdomme, og i 1600-tallet var man i højere grad begyndt at opfatte dem som sundhedskilder; blandt andet bad Christian 4. Ole Worm og seks andre læger undersøge vandet fra Helene Kilde i Tibirke, og Ole Worms vurdering fra 1645 lød: "Doch siunis mig, at effterdi woress Nation icke er want til Vand at dricke, best at were at mand toer sig derudi, och icke drikker det."¹

Bath og de andre kursteder, der var knyttet til kilder, lå inde i landet, men i 1627 begyndte man at benytte en mineralkilde på et klippefremspring ved Scarborough på

Nordenglands østkyst som kurbadested, og fra 1667 var der også kurgæster, der badede i havet sammesteds som kur mod gigtssyge.

Havvandet både til indvortes og udvortes brug fik sin egentlige anerkendelse som behandlingsform i midten af 1700-tallet, da den engelske læge Richard Russell introducerede sine metoder i en bog,² hvor han beskrev sine 25 års erfaringer måske kombineret med de resultater, som kvækerlægen Letsomme havde opnået ved et kysthospital, han havde anlagt ved Margate på Englands sydkyst for fattige, kirtelsvage børn. Russell anbefalede havvand som kur mod forstørrede lymfekirtler og opfordrede patienterne til at drikke det salte havvand, til at bade i det og at spise ethvert produkt fra havet, hvor dets kraft var koncentreret.

Russell var taget til Brighton eller Brighthelmton, som fiskerlejet hed i 1747, for at undersøge vandkvaliteten ved den engelske sydkyst og for at prøve teorierne om havvandets helbredende virkning. Undersøgelserne faldt ud til hans tilfredshed, og i 1753 byggede han det hus, som skulle blive begyndelsen til kurbadestedet Brighton. Badestedet var indrettet med biblioteker, teatre og møderum til gæsternes underholdning, som man kendte fra ældre, indenlandske kursteder. I 1783 besøgte prinsen af Wales stedet, og hans støtte de følgende 40 år kastede glans over kurbadet, der en lang periode var Englands mest fashionable.

The Cross Bath, Bath 1829.
Foto: www.bathintime.co.uk

Russells House, Brighton 1786.
Foto: www.mybrightonandhove.org.uk

Chain Pier, Brighton, ca. 1875.
Foto: www.mybrightonandhove.org.uk

For at lette færgetrafikken over Den Engelske Kanal blev den lange mole, Brighton Chain Pier, anlagt med indvielse i september 1823, og dermed kom den hurtigste forbindelse mellem London og Paris til at gå over Brighton, der havde dampskibsforbindelse til Dieppe flere gange dagligt. Med jernbaneforbindelsen London-Brighton i 1840 blev rejsen både hurtigere og mere behagelig, men med jernbanen åbnedes også for endagsturismen, hvilket gav andre befolkningsgrupper mulighed for at besøge Brighton, der nok blev mindre mondænt, men ikke mindre populært. At promenerer på den lange mole i Brighton og indånde den friske havluft blev et must for en stor del af Londons befolkning.

Dieppe var som Brighton både færgeby og et kurbadested, der siden slutningen af 1700-tallet sammen med Trouville havde været velbesøgt af de kurbadegæster, der kom ved den franske kanalkyst. I begyndelsen af 1800-tallet var franskmændene uenige om, hvorvidt Dieppe, Bourgogne og Le Havre i nord var sundere end det mondæne Biarritz i syd, og alle badestederne havde hver

deres fortalere. I Tyskland var man også opmærksom på havbadets helbredende virkning, så man kan ikke undre sig over, at professor Johann Christoph Lichtenberg, der havde besøgt Margate i 1788, rejste spørgsmålet: "Hvorfor har Tyskland endnu intet offentligt havbad?" i en artikel i Göttingischen Taschenkalender fra 1793.

Spørgsmålet resulterede i, at fyrsten af Mecklenburg senere samme år anlagde det første tyske havbad, Bad Doberan, ved Østersøen, og flere fulgte efter ved Travemünde (ca. 1800), på Rügen (1805) og i Åbenrå, hvor man fik en "badeindretning" i 1818, mens Kiel fik en lignende i 1822. I Sverige medførte opdagelsen af en "hälsokälla" i Varberg på vestkysten, at der i 1811 blev indrettet en "bad- och brunnsinrättning", men i 1820'erne var det Marstrand, der var Vestsveriges førende badested.

Ved Nordsøen blev der i 1797 anlagt et badested på den vestfrisiske ø, Norderney med læge Friedrich Wilhelm von Halem som initiativtager, og efter Napoleonskrigen kom der nye badesteder i Cuxhafen (1816), Tønning ved Ejderen (1818) og Wyk på Föhr (1819).³

Heiligendamm ved Bad Doberan, salon og badehus, ca. 1840.
Foto: wikimedia commons.

Stranden på Norderney. Franz Schreyer, 1880.
Foto: wikimedia commons.

Føhr

Danske konger og tysk overklasse

Ved Wyk, der på den tid hed Wieck, var der i 1806 blevet anlagt et nyt havnebassin, hvilket gav mulighed for en fast færgeforbindelse til fastlandet, og hermed var grundlaget for det første havbad i Schlesvig skabt. Ved åbningen i 1819 kunne kurgæsterne ud over det ordinerede havbad, der foregik fra hestetrukne badevogne, benytte sig af de mere behagelige bade i det nyopførte "Varmbadehus". Til gæsternes ophold var der indrettet 40 lejligheder, og midtagsmaden kunne de indtage hos apotekeren, hvilket formentlig blev opfattet som en vis garanti for kuropholdets gode virkning.

Badestedet på Føhr havde ikke de fornøjelser og adspredelser, man sædvanligvis tilbød badegæster. I stedet blev vadehavsøens fremmedartede natur, der kunne virke både skræmmende, storslået og beroligende, fremhævet som den store seværdighed eller oplevelse for badegæsterne. Måske var det derfor, den danske konge, Frederik 6., under et besøg i 1824 blev så begejstret for stedet, at han tillod kurbadet at tage navn efter hans datter, "Wilhelminen-Seebad".

En tanke bag dette kunne også være, at badet derved blev "det fædrelandske søbad", altså et badested for danskere, men det forhindrede dog ikke, at det mest var velhavende borgere og aristokratiet fra Tyskland, der tog ophold i Wyk.

Interessen for Føhr blev yderligere styrket, da Christian 8. i perioden 1842-1847 tilbragte somrene på øen. Havde man ikke eget fartøj som kongen, var rejsen til Føhr lang og besværlig, hvilket H.C. Andersen noterede sig, da han i 1844 besøgte øen efter at være blevet inviteret af dronningen: "Fra Hamburg over Land må den Rejsende regne med fire Rejsedage; med Skib over Helgoland varer det kun to Dage, men her er der Fare for at blive Søsyg."

I 1850 blev der ansat en særlig badelæge i Wyk, og i 1861 skrev badelægen, Immanuel Schiødte, den første bog på dansk om Føhr: "Føhr og dets Søbad, en kortfattet medicinsk-topografisk Beskrivelse til Brug for Badegæster."

Wyk blev ramt af større brande i 1857 og 1869. Måske var den første brand årsag til, at man i en periode overvejede mulighederne for at drive badestedet på Føhr sammen med det nyåbnede badested på Sild, for på den måde at undgå indbyrdes konkurrence. Da den anden brand

Wyk på Føhr, 1861-62.

Foto efter *Den jyske Historiker* 65, 1993, s. 43.

brød ud, havde Danmark tabt krigen i 1864 til Tyskland, og vadehavsøerne, Føhr og Sild, var blevet tyske. De følgende år frem til 1873 var det den tyske kronprins Friedrich, der sammen med sin familie holdt ferie på Føhr.⁴

Sild

Velstående tysk borgerskab

De første badegæster kom til Sild i 1855, og blandt dem var læge Gurtav Ross, Altona, der tog initiativ til dannelse af et havbade-selskab på Sild. Selskabet arbejdede hurtigt, og i 1857 blev kurbadestedet anlagt ved Westerland direkte ud til Nordsøen, hvor der kun lå nogle spredte huse. Her byggedes kursal, hotel, pensionater og små gæstehuse blandt andet i schweizerstil. Kurgæsterne, der hovedsageligt tilhørte den bedrestillede middelklasse fra Hamborg, foretog rejsen til Sild med tog og derefter med dampskib fra Højer Sluse, indtil man i 1927 byggede "Hindenburg-dæmningen" til jernbanetrafik mellem Klanxbüll og Sild. Formålet med opholdet var at nyde godt af den friske havluft og havbadenes helbredende virkning, mens øens

storslåede natur, der havde været en af drivkræfterne for dr. Ross, ikke havde nogen større interesse for størstedelen af badegæsterne.

For en anden gruppe, de primært tyske malere, der søgte til Sild i 1860' og 1870'erne forholdt det sig modsat. De ønskede at male landskaberne eller havet, der skiftede udseende med vejret og lyset. Her adskilte de sig fra malerne, der de foregående årtier havde foretrukket Føhr, og hvis motiver hovedsageligt havde et folkloristisk præg med scener fra hverdagslivet, gerne hvor kvinderne var klædt i "frisisk dragt". Senere skiftede malerne mellem øerne, der sammen med Amrum kom til at danne en kunstnerkoloni af ligesindede kunstnere, som det også kendes fra Danmark på den samme tid.

Den lokale lærer, Chr. Peter Hansen, havde øje for hverdagslivet på Sild, som de tidlige malere havde på Føhr, men for ham forekom sceneriet ikke fremmedartet eller eksotisk. Han skrev i 1865, at "det kan frygtes, at de nationale sæder og skikke i Westerland vil lide under indflydelse af det hastigt blomstrende søbad", men da var Sild blevet til Sylt, og øen indgik i det tyske rige.⁵

Badestranden på Sild med badehus og traktørsted i telt. Carl Ludwig Jensen, 1874.
Foto efter Arv og Eje 1985, s. 25.

Nordsøbad – Vesterhavsbad

Som det er fremgået, lå Danmarks første havbadesteder ved Nordsøen i hertugdømmerne, hvor muligheden for at tiltrække velhavende kurgæster fra de store tyske byer var størst. Da man efter nederlaget i 1864 ville anlægge kurbadested på Fanø, blev det igen de velstillede tyskere, initiativtagerne søgte at tiltrække.

Fanø

Velstående borgerskab og tysk kapital

Det første havbad på Fanø lå ikke ved den brede sandstrand på vestkysten, men nord for havnen i Nordby på østkysten. Her anlagde Peter Duysen i 1851 et bade- og svømmehus med fire kamre, som han reklamerede for i Ribe Stiftstidende, og efter kort tid kunne han også byde badegæsterne på et styrtebad i sit hjem. Senere byggede han et mindre badehotel, "Søbadeanstalten", og nogle af hans gæster gik også ud for at bade i Vesterhavet.

Det lille badehotel fortsatte efter Duysens død i 1868, men allerede i 1865 efter tabet af Føhr og Sild beskrev

distriktslægen på Fanø, dr. Jørgen Heinrich Lorck, der også havde vist interesse for Søbadeanstalten tidligere, mulighederne for at udvide badestedet på Fanø. Det blev der dog først grundlag for i 1873, efter at jernbaneforbindelsen til Esbjerg og den nye statshavn var blevet anlagt i 1870.

Et egentligt vesterhavsbad blev en realitet i 1879. Det beskedne bad bestod af en pavillon med hvilestue og restaurant samt fire badevogne, der kunne trækkes ud i havet. Samtidigt blev der anlagt en vej tværs over øen, så gæsterne fortsat kunne bo på hotellet ved det gamle badested.

I 1881 forelå et stort projekt for et badehotel med et system af pavilloner, men det lod sig ikke finansiere, og i 1889 kom et nyt forsøg, da den nydannede, "Danmarks Turistforening" fandt det hensigtsmæssigt at etablere et mondænt dansk badested for et internationalt publikum. Deres valg faldt på Fanø, og der blev udsendt en "Indbydelse til Aktietegning i Badeetablisementet 'Fanø Nordsøbad.'" Også denne gang var det vanskeligt at skaffe den fornødne kapital, og den blev først tilvejebragt, da

Fra indvielsen af Fanø Nordsøbad.

Foto: Illustreret Tidende 1892. Efter www.mitfanoe.dk.

Hotel Kongen af Danmark på Fanø indviet i 1893.

Foto efter Den jyske Historiker nr. 65, 1993, s. 84.

den lokale ildsjæl kaptajn H. Rødgaard fandt sammen med den tysk-østrigske bankier Sigmund Weisz. "A/S Fanø Nordsøbad" blev stiftet i 1890, og den 22. juni 1892 kunne "Kurhotellet" indvies med smukke kurlokaler, læseværelse og kursal, der havde plads til 400 mennesker, samt 30 værelser med udsigt over havet.

Aktieselskabet havde en forhåbning om, at andre ville bygge tilsvarende hoteller, ligesom man ønskede at sælge grunde til private sommervillaer eller villaer til udlejning, og det lykkedes til en vis grad. "Strandhotellet", der også stod færdigt i 1892, blev bygget af et aktieselskab, som var dannet på Fanø med skibsreder M.N. Mathiasen i spidsen, mens "Hotel Kongen af Danmark"⁶ fra 1893 var ejet af en gruppe omkring konsul C. Breinholt i Esbjerg; og hertil kom en række mindre hoteller og pensionater. Bebyggelsesplanen for Fanø Nordsøbad blev aldrig realiseret fuldt ud, men i løbet af 1893, 1894 og 1895 blev badet udbygget. Grundene blev primært købt af velhavende tyskere, og fra aktieselskabet i Hamburg annoncerede man i Dresden, Wien og Sct. Petersborg, men ikke i Berlin, formentlig fordi man dér havde blikket vendt mod Østersøen.

Fra 1893 var der også et mindre badested med restaurant og badevogne syd på øen ved Hønen.

Skønt det ikke tog mere end 8½ time at komme fra København til Fanø-damperens anløbsbro og knap seks timer fra Hamburg, var interessen for at besøge kurbadet på Fanø ikke stor nok til at forhindre, at Fanø Nordhavsbad de første mange år kørte med underskud. Stedet blev aldrig det internationale kurbad, turistforeningen oprindeligt havde drømt om, og efter at have skiftet tyske ejere flere gange endte kurbadet på danske hænder i 1904 med det nye navn "Fanø Vesterhavsbad". Derefter kom der færre tyskere til Fanø, og de tyske grundejere solgte efterhånden deres sommervillaer.

"Vesterhavsbadet" havde sin storhedstid i årene op til Første Verdenskrig, hvor der kunne være op til 15 nationer repræsenteret i højsæsonen. I mellemkrigstiden var badet stadig blandt de mest mondæne feriesteder i Danmark.

Fra midten af 1930'erne faldt antallet af tyske gæster, og efter Anden Verdenskrig havde Vesterhavsbadet også mistet sit danske publikum.⁷

Rømø

Middelklasse og tysk kapital

De ældste sommerhuse på Rømø blev bygget i 1895, og forudsætningerne for det første kurbadested blev etableret i 1898, efter at den tysksindede præst i Skærbæk, Chr. J. Jacobsen, i 1897 havde taget initiativet til at oprette en færgeforbindelse fra Skærbæk til Kongsmark midt på øens østkyst. Han var også foregangsmanden i selskabet "Nordseebad Lakolk auf Röm", der året efter opførte en træhytte, "Römerhof", i nordisk stil med plads til 20 gæster ved færgestedet i Kongsmark og anlagde "Nordseebad Lakolk"⁸ på vestkysten, hvor der blev bygget en tilsvarende hytte til 12 personer samt et antal mindre hytter til en eller to familier. Hytterne var beregnet til familier med børn, og det var selskabets erklærede formål at være "et jævnt, billigt kursted for den tyske middelstand".

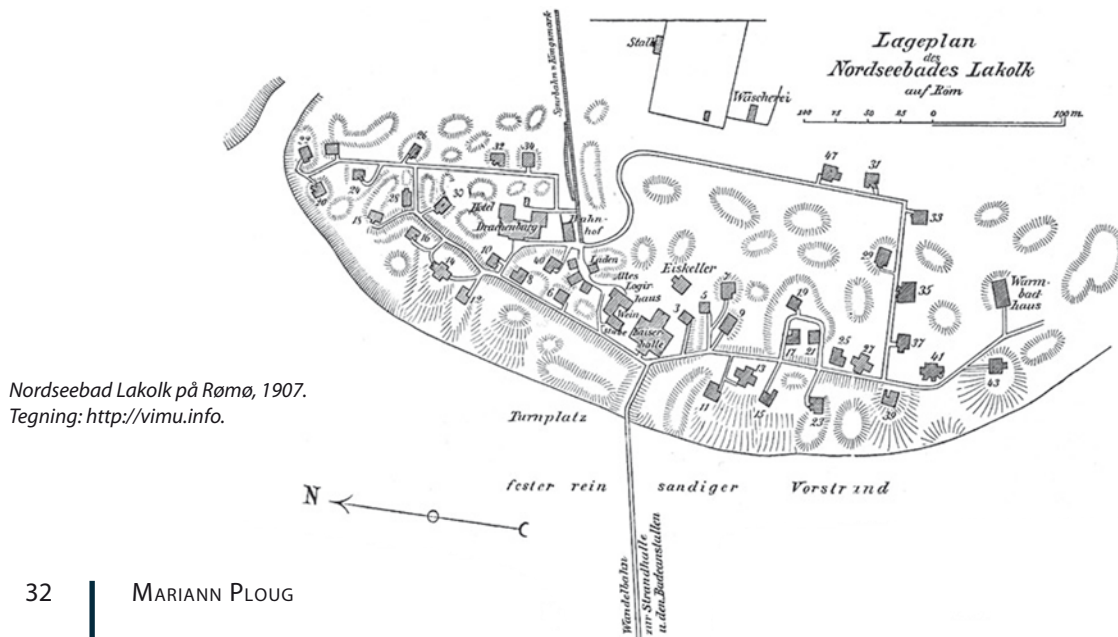
Valhal, tofamilieshus i Lakolk på Rømø, c. 1900.
Foto efter Arv og Eje 1985, s. 33.

For pastor Jacobsen var oprettelsen af badestedet et led i den nationalpolitiske kamp omkring 1900. Det slesvig-holstenske overpræsidium og det prøjsiske landsråd i Haderslev billigede hans ideer og gav finansiell støtte til både færgeforbindelsen og kurbadet. I Lakolk kunne man i 1899 som erstatning for den store bjælkehytte åbne "Kaiserhalle"⁹ med en stor restaurant, der havde plads til knap 400 gæster, en læsestue og billardværelse samt flere opholds- og hvilerum. Hertil kom seks nye blokhuse, en musikpavillon, "Swanhildsruh", samt "Strandhalle", et forfriskningssted, som man kom til ad træbelagte stier. Huset var bygget på pæle, som hævede stedet et par meter over stranden, hvor der også var anlagt en sportsplads med de mest moderne gymnastikredskaber.

Sammenlagt blev der opført 37 blokhuse,¹⁰ som hverken havde køkken, toilet eller bad. Gæsterne spiste på restauranten i Kaiserhalle og badede i havet eller i et af varmbadehusene. "Drachenburg"¹¹ fra 1901 var et hotel på to etager. Det blev den sidste større bygning opført i Lakolk, hvor der også var kommet varmbadshuse, som ud over de medicinske bade

kunne tilbyde dampbade samt nogle butikker og en station for troljebanen, den hestetruckede sporvogn, der var anlagt som badets forbindelse til færgelejet. Her var Römerhof i 1900 blevet udvidet til et stort, trefløjet hotel med 58 værelser samt posthus og telegraf i den ene fløj.

Trods det erklærede mål om, at Nordseebad Lakolk skulle være middelklassens badested, havde man også en ambition om at være et kurbadested med badelæge og en lærer til at lede gymnastikken i sæsonen. Badestedet blev en hurtig succes, men toppede allerede i 1901 med 2072 gæster. Derefter gik det ned ad bakke på grund af pastor Jørgensens politiske og økonomiske vanskeligheder, og efter sæsonen i 1903 måtte selskabet acceptere en konkurs. Nogle af parthaverne dannede et nyt selskab uden de tysknationale undertoner og kunne fortsætte driften, men noget mondænt badested blev det senest oprettede kursted på de vestslesvigske øer ikke. Under Første Verdenskrig forfaldt bygningerne, og først efter åbningen af Rømø-dæmningen i 1948 vendte sommergæsterne tilbage til øen.¹²

Fra Blåvand til Nymindesbælt

Hellige kilder, kurbadesteder, kilde- eller havvandets og havluftens helbredende virkning er alle faktorer, der danner baggrunden for sommerturismens fremkomst ved de brede sandstrande, der ligger som en forlængelse af vadehavsøerne langs den jyske vesterhavskyst mellem Blåvandshuk og Nymindesbælt, men her gjaldt andre omstændigheder – hverken tyske penge eller velhavende investorer.

Det er i øvrigt ikke umuligt, at særlig Blåvand med Tiden vil få betydning som Badested, hvortil det egner sig ganske fortrinligt. Antallet af Badegæster i Blåvand Kro har Aar for Aar været i tiltagende, ligesom ogsaa flere Turister søger dertil, ogsaa for at bese det dertil nylig opførte Fyrtaarn.¹³

Sådanne overvejelser gjorde Fr. Ashlund sig i 1888. Ashlund har givetvis kendt til nogle af de danske kurbadeanstalter som Silkeborg Vandkuranstalt og Jernkilde (1883), Sæby Brøndkur- og Søbadeanstalt (1887) eller måske den ældre "Klampenborg Vandkuranstalt" fra 1844, og han kunne have besøgt et af badehotellerne i Søndervig eller Blokhus, som begge var blevet opført i 1884.

J. Olsen supplerede i 1911 Ashlunds iagttagelse med følgende kommentar:

Som Gæsternes og Forlystelsernes Antal øgedes paa Fanø, begyndte Folk at søge andre Steder hen, de lejede sig ind i Bøndergaarde, Husmandslejligheder, Kroer og lignende, i Blåvand skal have været 300 Badegæster, og nu er de begyndt ogsaa at drage til Vejers og Henne, flere kendte Mænd baade fra Øerne og Jylland har købt Byggegrunde mellem Klitterne herude, hvor enkelte har opført og flere agter at opføre Sommerhuse.¹⁴

Blåvand Fyr fra 1900 med fyr fra 1887 til højre.

Blåvand

Velstående københavnere samt lokalt initiativ og kapital

Den rejsende, der kommer til Blåvand, kan ikke komme længere. Man er bogstaveligt ved vejs ende, hvis ikke man er på fodtur og agter at gå nordpå langs den brede sandstrand mod Nymindesgade eller Skagen. Det er en tur, der stadig appellerer til et pænt antal mennesker hvert år.

Da sommergæsterne begyndte at søge til Blåvand efter midten af 1800-tallet, kom de til et kystsamfund, hvor befolkningen boede tæt ved havet i ly af de høje klitter. De levede af et magert landbrug, som de kombinerede med et givtigt, men vigende fiskeri, der blev drevet fra hjemmet forår og efterår.¹⁵ For en del blev fiskeriet efterhånden erstattet af arbejdet med rejsning af klitplantager og dæmpning af sandflugt.

Sommergæsterne tilhørte hovedsageligt det bedre borgerskab fra København, for hvem det var blevet almindeligt eller ønskværdigt at "ligge på landet" i sommermånederne enten i egne sommervillaer med aristokratiets store landsteder og herregårdene som forbillede, eller mere beskedent ved at indlogere sig hos lokale fiskere op langs Øresundskysten.

For nogle blev feriestederne i nærheden af København efterhånden overrendte, mens andre fandt, at kurbadestederne, der havde været det foretrukne mål for mange, snarere var blevet til forlystelsessteder, og man begyndte at søge mere ensomt beliggende lokaliteter, blandt andet ved den jyske vestkyst, hvor man, som J. Olesen skrev, indlogerede sig hos bønder og fiskere.

Antallet af sommergæster, der ønskede at tage ophold i Blåvand, blev formentligt forøget væsentligt efter 1875, hvor Den kongelige Post begyndte at køre i fast rutefart fra Blåvand kl. 8 og retur fra Varde kl. 15. Jernbaneforbindelsen fra Varde til Esbjerg og dermed til hele landet var etableret året før. Sammen med det voksende antal sommergæster var den faste forbindelse givetvis årsag til, at den lokale Hans Chr. Hansen i 1878 opførte Blåvand Kro.¹⁶ Kroen kunne huse 40 gæster, og her kunne kromanden og hans

kone, Mette, betjene yderligere 30 gæster ved at disponere over et antal værelser hos gårdejerne i nabolaget. Det fortælles om Mette, der stod for madlavningen, at hun i det daglige anvendte almindelige klæder, men når hun kom ind om aftenen, klædte hun sig i vestbodragt. Det kunne gæsterne godt lide.

Kroparret Mette og Hans Chr. Hansen, 1880'erne.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

H.C. Hansen gjorde, hvad han kunne for at gøre gæster-
nes ophold behageligt. I 1911 betalte han for at få forbed-
ret de sidste 1.000 alen af vejen ud til kroen, og en periode
lejede han et stykke af Blåvand Sønderstrand, hvor han op-
stillede badehuse til gæsternes afbenyttelse. Badehusene
var kun beregnet til omklædning og stod fast på stranden

hele sæsonen. De badende gik selv ud i vandet i modsæt-
ning til badende på vadehavsøerne og andre steder, hvor
der blev anvendt badevogne, som kørte badegæsterne ud
i vandet.

Clemmensens Pensionat kom til omkring 1900 og
Kallesens Pensionat i 1924, begge på lokalt initiativ. Senere

Postvognen på gårdspladsen ved Blåvand Kro, ca. 1905.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Blåvand Kro efter vestfløjens opførelse, 1910-1915.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Cyklister foran Blåvand Kro, ca. 1915. Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Sommergæster på vej mod Clemmensens Pensionat, ca. 1930.

blev de fulgt af andre overnatnings- og spisesteder, som også stort set alle blev etableret af lokale beboere.

Blåvand havde i årene før 1914 en trofast skare af københavner-familier, der kom år efter år. De første fire "badevillaer", som de større sommerhuse blev kaldt, blev bygget i årene fra 1907 til 1910 blandt andre Stæhrs villa fra 1909. I 1918 købte direktør Stæhr en gård, som lå tæt på hans villa i Blåvand, og i Ho-Oksby Sogns Hartkornsprotokol, der dækker årene 1917-1926, er han også noteret for købet af en række strandparceller i 1918 og 1919.

Et smukt salgsmateriale, der omhandlede det areal, direktør Stæhr ejede, blev udfærdiget i 1919 af landinspektør H.B. Pedersen. Her beskrives "De skønne Egne ved Blaavandshuk", som omfattede "en Strandbred, der syntes uendelig ved sin Bredde", og indlandsklitter, hvorfra der var et storslået udsyn "over Karlsmærsk Hedes uendelige Flade". "Selv under Krigen [Første Verdenskrig] har man kunnet tage til Blaavand fra København Lørdag Aften og været tilbage Mandag Morgen og dog have tilbragt adskillige Timer ved Havet." Hæftet indeholder også en "Udstykningsskitse

for Grunde ved Blaavands Huk". I forhold til de store tyske kurbadeprojekter på vadehavssøerne var Stæhrs sene initiativ et beskedent fremstød, men selv ikke det lod sig gennemføre i Blåvand.

Efter Første Verdenskrig var de lokale beboere for alvor blevet klar over, at Blåvand havde en fremtid som ferie-område, og Ho-Oksby Sogneråd var ikke tilbageholdende med at give tilladelse til, at de ringeste landbrugs- og he-dearealer blev udstykket til sommerhusgrunde. Fra 1919 til 1937 fik sognerådet 40 ansøgninger fra landmænd, der ønskede at udstykke deres gårde helt eller delvist, og der blev kun givet to afslag; men antallet af sommerhuse, der blev bygget mellem 1911 og 1940 var beskedent. På Vestermarken ud mod fyret i Blåvand blev der opført 31 sommerhuse, mens der længere mod øst i Oksby blev bygget fire huse og i Hvidbjerg tre. I samme periode blev 10 gårde og helårshuse erhvervet af "udenbys" familier som sommerboliger.

Den massive udbygning af Blåvand som sommerhus-område kom først efter Anden Verdenskrig, da hovedparten af befolkningen havde fået egne biler.¹⁷

Direktør Stæhrs sommervilla ses som nr. to fra venstre mens Strandgården, som han købte, ligger helt til højre, ca. 1920.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Vejers Strand

*Jyske sommerhusejere, færre københavnere
samt lokalt initiativ og kapital*

Vejers var en landsby,¹⁸ der lå syv kilometer inde i landet, mens Vejers Strand ved havet var et fiskerleje, der siden middelalderen havde været kendt som Vesterside. I generationer var en stor del af landsbyens befolkning flyttet ud i fiskeboderne ved stranden forår og efterår for at deltage i fiskeriet, men i slutningen af 1800-tallet var fiskeriet med havbåde fra stranden blevet urentabelt, og det var derefter reduceret til lidt lejlighedsfiskeri, der for det meste gik til beboernes egen husholdning.

Det betød, at kystområdet stort set lå øde hen, da J. Olsen i 1911 omtalte, at sommergæsterne var begyndt at søge til Vejers; men allerede omkring 1905 havde Jens R.

Hedegaard og hans kone holdt ferie ved Vejers Strand for første gang.

Det var herlige Dage, som vi for største Delen tilbragte ude ved Havet og i Klitterne: den storslaaede Natur, Havet i Solskin og Blæst, Ensomhedens store Stilhed mellem Klit og Hav. Vi kunde fristes til at udbryde: "Verden og vi", for vi kunde færdes derude Dage i Træk uden at se andre menneskelige Væsner end os selv.

Ægteparret var kommet til Vejers på foranledning af Kristian Haahr, der selv stammede "ude fra Vesteregnet". Det fremgår

ikke direkte af teksten, hvor de boede under opholdet, men de må have haft logi på en af gårdene i Vejers, med mindre det har været muligt at bebo en af de forladte fiskeboder ved stranden.

En anden, der var søgt til Vejers Strand, var stationsforstander L.P. Andersen fra Varde. I 1910 fik han opført det første sommerhus i den yderste klitrække, og ved at sammenligne ældre kort kan man se, at huset blev bygget næsten, hvor fiskerboderne tidligere havde ligget. Grunden havde kostet 15 øre pr. kvadratalen eller knap 40 øre pr. kvadratmeter, og den var overgroet med små klitroser, marehalm

Fiskerboderne ved Vejers Strand, 1876.

og revling. Huset, der lå i læ og ikke på klittoppen, var et hvidt træhus med sort, tjæret tag. Det var indrettet med en stor stue, tre små værelser og køkken med komfur samt et stort uopdelt loft. Sommerhuset kunne ikke forsikres, fordi "det blæste nok væk ved den første efterårsstorm". Det gjorde det dog ikke, men det blev revet ned af tyskerne under besættelsen i 1940'erne.

L.P. Andersen var den første stationsforstander ved Varde-Nr. Nebel Jernbanen, som blev indviet i 1903. Jernbanen havde station i Oksbøl, og herfra cyklede familien de 13 km til Vejers, indtil faderen købte bil i 1913-1914, hvilket må have været nogenlunde samtidigt med, at der kom kørende post til Vejers, men ikke til stranden.

Jens Hedegaard vendte tilbage til Vejers omkring 1917.

Da var Vejers Strand blevet et badested med en Del Sommerhuse og mange Badegæster, som med deres glade Liv brød den store Stilhed, mens de indaandede Sundhed og Glæde i den rene Havluft og boltrede sig i de salte Bølger. Den ideelle Badestrand ved Vejers, en af de bedste langs Vestkysten, var opdaget.

*Vejers Strand med biler og badehuse, slutningen af 1920'erne.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.*

Sommerhusejernes navne, beskæftigelse og bopæl findes i Ho-Oksby Sogns Hartkornsprotokol 1917-1926, hvor der er opregnet 45 ejendomshandler vedrørende mindre klitarea-ler langs kysten, givetvis de første handler af denne type ved Vejers Strand. Det drejede sig hovedsageligt om grundene nærmest kysten både nord og syd for Ålestrømmen. 15 af de 45 grundejere kom fra Varde, fem var forholdsvis lokale (Vrøgum, Ølgod, Esbjerg) og fem boede i det sydlige Jylland (Tønder, Askov, Kolding). Kun ti havde bopæl i Københavns-området, og for de sidste ti var adressen ikke oplyst. Det viser, at hovedparten havde deres faste bopæl og arbejdsliv i forholdsvis kort afstand fra sommerhuset, hvilket gjorde det muligt for familier med bil at bo ved stranden hele sommeren på samme måde, som landligerne praktiserede det omkring København. Den mulighed havde sommerhusejerne fra Københavns-området ikke, men da de alle tilsyneladende tilhørte den højere middelklasse, var det formentlig ikke noget større problem. De mere lokale sommerhusejere kom fra den velstillede middelklasse, der havde overskud til at købe grund og bygge et ekstra hus ved stranden.

*Strandhotellet ved Vejers Strand, 1929.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.*

Ved Vejers Strand var sommerhusene eneherkende i mange år, og først i 1926 blev Strandhotellet, der ligger i første klitrække, bygget af "Andelsselskabet Vejers Forsamlingshus". Landsbybeboerne, som havde stået bag opførelsen af forsamlingshuset i 1920, mente, at der kunne være penge at tjene ved stranden. Alligevel enedes man om at sælge hotellet allerede i november 1926, men derefter drev køberen hotellet frem til besættelsen, så de lokale beboeres forventning til indtjeningen var ikke forkert.¹⁹ I 1935 var der ud over strandhotellet mindst fire pensionater og et mindre hotel til at betjene sommergæsterne.

Det første pensionat var Pension Klithjem fra 1925. Det blev ejet af Marie Nielsen, som om sommeren drev pensionatet frem til slutningen af 1950'erne. I vinterhalvåret var hun vinterlærerinde i Sundsig ved Horne. Pensionatet var bygget af en slægtning, den lokale bygmester, Harborg Nielsen, og det var formentlig også ham, der kort forinden havde bygget stedets første butik, Kiosken, for Signe Nielsen, der var Maries søster. I de følgende år frem mod Anden Verdenskrig steg antallet af butikker med dagligvarer og specialbutikker, så vejen gennem Vejers Strand fik et bymæssigt præg.²⁰

Pension Klithjem, 1930'erne. Foto: Privateje.

Henne

Velstående jægere, jyske sommerhusejere, færre københavnere samt lokalt initiativ og kapital

Beboerne i Henne Sogn levede på mange måder under samme betingelser, som fandtes i Vejers, men da Henneby kun ligger tre km fra kysten, foregik fiskeriet herfra formentlig fra hjemmet som i Blåvand, hvorimod fiskerne fra sognets andre småbyer sandsynligvis har haft fiskerboder ved Henne Strand. Her blev sæsonfiskeriet dog aldrig så omfattende som andre steder på kysten, da beboerne også havde en anden mulighed for at supplere indtægterne fra det magre landbrug. Filsø, der dengang var Danmarks næststørste sø, ligger delvis i Henne sogn, så det lå lige for at udnytte mulighederne for fuglejagt og ferskvandsfiskeri, som nok var mindre risikabelt end fiskeriet på havet.

Da tørlægningen af Filsø begyndte i 1852, fik også andre interesse for jagten og fiskeriet i søen, og de lokale beboere mistede til sidst deres hævdvundne ret.

Fra 1904 til 1948 blev jagtretten og fiskeriet i Filsø lejet ud til forskellige jagtselskaber. Disse jægere kom fra andre dele af landet, og de havde brug for lokale folk, dels til

Efter svanejagten, 1920'erne. Foto: Privateje.

at føre opsyn med det store jagtrevir, dels for at udnytte deres lokalkendskab under jagterne.

Hans Beck Thomsen blev opsynsmand i 1928, og i 1930 overtog han og hans kone, Katrine, Henne Kirkeby Kro efter hendes forældre, Hans og Martine Gammelgaard. Kroen, der havde eksisteret siden 1850'erne, havde været jægernes tilholdssted siden 1912. De boede i en tilbygning, Jægerhytten, under jagterne, der fandt sted to til tre gange om året. Blandt jægerne var den fynske maler Johannes Larsen, der deltog i jagterne næsten hvert år fra 1910 til slutningen af 1930'erne, men han udnyttede også mulighederne for at skabe en lang række stemningsfulde malerier fra området.

Selv om kroen samtidig fungerede som et lokalt samlingssted, var jægernes tilstedeværelse af stor betydning, så da Filsø ikke længere ønskede at udlejede jagten, købte Beck Thomsen sammen med landinspektør Dahl Kristensen fra Varde i 1949 store hede- og klitarealer ved Henne Strand for derved at sikre, at der var gode jagtmuligheder for kroens gæster.

Som en parallel til jagtselskabet på Filsø købte et københavnsk jagtkonsortium, A/S Vesterhavsstrande, ca. 770

tønder land af Hennegårds yderste klit- og hedearealer i 1915 for 18 kr. pr. tdl. under forudsætning af, at de faste beboere i sognet fik strandret. Et år eller to senere fik konsortiet den gamle Hennegård Strandvej reguleret, og de gav også et større bidrag, da Strandvejens hjulspor i 1928 blev forvandlet til en kørevenlig grusvej.

Det første hus ved stranden blev bygget i 1917, så vidt vides af kaffegrosserer Siesbye fra København. Hennehus,

Kroejer Hans Gammelgaard med en søn foran Henne Kirkeby Kro, hvor Jægerhytten ses til venstre, ca. 1925. Foto: Blaabjerg lokalhistoriske Arkiv.

Hans Beck Thomsen var kroejer og jagtbetjent, 1930'erne. Foto: Privateje.

Hennehus med serveringstelt i baggrunden, 1928-1929. Foto: Privateje.

som det hed, var et murstenshus i engelsk stil, og det blev brugt som opholdssted under jagter, men ikke som sommerhus. Huset, der fra 1935 tilhørte kandidat Lønneth, står endnu. Det lå i mange år som det eneste hus ved stranden, men efterhånden kom der flere til.

Under rubrikken "Friedage i Navne og Noter" havde en journalist følgende kommentar i 1935:

Henne er sikkert Danmarks yngste Badested. For blot 3-4 Aar siden laa her højst 2-3 Bosteder, spredt bag Klitterne, nu tæller Badebyen ca. 150 Sommerhuse.

Sommerhusejerne var i vid udstrækning fra Jylland, og mange var relativt lokale, ofte embedsmænd, forretningsindehavere eller håndværksmestre fra Nr. Nebel, Skjern, Ølgod eller Varde.

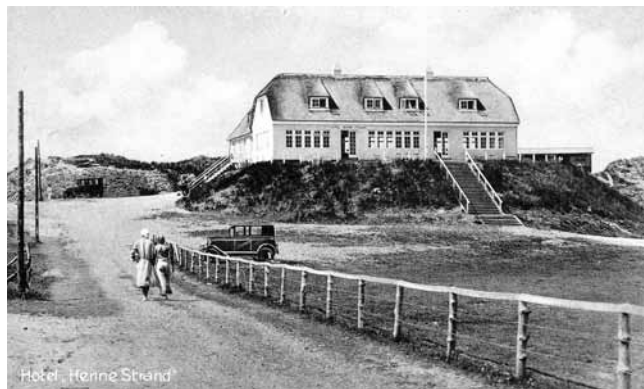
Med Strandvejens forbedring var vejen til Henne Strand blevet åbnet både for nye sommerhusejere og for endagsturister. Fra 1928 lejede kroejeren i Henne Kirkeby Hennehus i sommermånederne og opsatte et stort telt, hvorfra han drev sommerbeværtning, til han i 1932 åbnede Hotel Henne Strand. Året efter åbnede hans kollega, krovræten i Henne Stationsby, Hotel Strandgården lidt længere mod sydøst, og i løbet af få år var flere pensionater samt vandrehjemmet Solfang kommet til. Vandrehjemmet og et par af pensionaterne var som ved Vejers Strand ejet og drevet af vinterlærerinder, mens et enkelt pensionat tilhørte en kvinde fra København. Sommergæsterne, der indlogerede sig på hoteller og i pensionater i flere uger, kom som regel langvejs fra og omfattede forholdsvis mange københavnere, men også en del tyskere.

I de Samvirkende jyske Turistforeningers årbog fra 1934 kunne turisten få følgende oplysning:

Her ligger det lille Badested Hennesstrand, der er saa nyt, at det ikke engang staar paa Geodætisk Instituts Kort. Her er Restauration og Strandpavillon. Desuden følgende Pensionater: "Strandpensionatet", "Baggers Pensionat", "Klithjem" og "Klitgården". Denne lille Bys Historie er let at beskrive, thi det

er kun 4 Aar siden, at det første Hus blev bygget. Beliggenheden er ganske henrivende indenfor høje Klitter med Udsigt over en Hedeslette, der begrænses af den bakkede Blaabjerg Plantage.

Feriestedet Henne Strand var kommet i fokus. Fra 1930 og frem opstod et lille "butikscenter", hvor vejen til stranden endte i en stor parkeringsplads.²¹

Hotel Henne Strand efter udbygningen i 1935. Foto: Privateje.

Købmand, Kiosk og Mads Madsens (Rav-Mads) hus var de første butikker ved Henne Strand, 1931. Foto: Privateje.

Nymindegab

Malere, velstående københavnere, jægere
samt lokalt initiativ og kapital

Omkring 1800 betegnede Nymindegab indsejlingen til Ringkøbing Fjord, og der boede ingen mennesker på brinken, som rejste sig øst for løbet. Fiskeriet, der i løbet

af 1800-tallet blev et af de bedste på vestkysten, begyndte med en enkelt mand i 1820'erne, men han boede længere inde i landet på Sdr. Bork Mærsk. Ved folketællingen i 1834 var konstitueret toldbetjent Chr. Frederik Hoffgaard og hans familie de eneste beboere. De boede i "Strandtoldbetjent Boligen", der er indtegnet på et kort

Prospect af Nymindegab taget Sydligt for Gabet i Slutningen af Aaret 1827. Kortet tilhører Det kgl. Bibliotek.

af Nymindegab fra 1827, hvor huset ses blandt fiskerhytter og stejlepladser, som blev anvendt ved sæsonfiskeriet. Et enkelt andet hus, der ligger på en klittop i det fjerne, er "Lodshuset", hvor lodsens²² boede om sommeren. I 1840 var der to husstande, strandtoldbetjentens og værtshusholder Hans Christian Larsens.

Værtshusholderen drev kroen for Jens Jacobsen, der i 1837 havde fået privilegium på krodrift i Nymindegab, men hverken han eller hans bror, Christen, som overtog kroen i 1841, kunne få privilegium på færgesejladsen til Holmsland Klit, fordi sogneforstanderskabet i Henne-Lønne Sogn mente, det var fiskerne, der skulle tjene på færgefarten over udløbet.

Forudsætningen for, at den ensomt beliggende kro kunne eksistere, var fiskehandelen, som det stærkt voksende fiskeri gav anledning til fra Påske til Sct. Hans, men Nymindegabs funktion som lade- og losseplads for Ringkøbing gav også kunder ligesom færgefarten, som Christen Jacobsen fik privilegium på i 1849. Samme år fik han handelsbevilling og opgav kroholdet, der efter sogneforstanderskabets forhandlingsprotokol blev overtaget af S. Andersen.

Opankring ved Nymindegab med indsejling gennem Nordmandskrog, ca. 1900.
Foto: Privateje.

Fra slutningen af 1840'erne til omkring 1875 var Christen Jacobsen sammen med en håndfuld andre mænd med til at gøre Nymindegab til en handelsplads, blandt andet ved at etablere flere fiskesalterier. I løbet af få år mistede handelsstedet imidlertid sin betydning, efter at den vestjyske længdebane nåede til Ringkøbing i 1875 og udkonkurrede sejladsen. Fra 1876 saltede de fleste fiskere selv deres fangst, så de selv fik fortjenesten.

Der blev aldrig mange fastboende i Nymindegab. Fiskerne kom fra omliggende landsbyer, hvor de boede og drev deres landbrug det meste af året. Holger Drachmann besøgte stedet i 1875 uden for sæsonen, og han var ikke imponeret. Kroen, toldbetjentens bolig og et par huse mere var alt, hvad han fandt, bort set fra "En Fiskerby, men forladt. Omtrent nogle og tredive Hytter ligger her oppe mellem Bakkerne."

Da Laurits Tuxen ankom i slutningen af fiskesæsonen fire år senere, var hans indtryk et helt andet: "Stedet har overtruffet mine Forventninger, og Mage til Liv, som her var i de første Dage, har jeg aldrig set." Tuxen, der tidligere havde malet i Bretagne, var tydeligvis begejstret for det danske alternativ, og han malede en række billeder med

Nymindegab by med kroen yderst til højre, ca. 1925.
Foto: Privateje.

fiskerpigerne ved deres arbejde. Han udvirkede, at nogle af hans elever og venner som Gad Frederik Clement og Mogens Ballin også rejste til Nymindegab for at male og glæde sig over stedet de følgende to årtier, hvor man blandt andet kan se nogle af deres navne i kroens gæstebog. Det var samtidigt med, at de mest berømte danske maler- og kunstnerkolonier opstod ved Skagen i 1870'erne, på Fyn omkring 1890 og på Bornholm omkring 1910.

Omkring 1900 var en ny gruppe kunstnere begyndt at tage til Nymindegab for at male. Nogle af dem som Vilhelm Th. Fischer, Erik Henningsen og Maria Thymann boede altid på kroen til hen i 1920'erne, mens Oscar Matthiesen købte et hus på Redningsvej i 1910 efter et forsøg i 1909 på at købe Lodshuset som "Malerstue".

I 1918 skrev Erich Erichsen nøgleromanen "Strandby Badehotel", hvor badehotellet var Nymindegab Kro. Her mødtes kunstnere med det bedre borgerskab svarende til dem, man kan finde i kroens gæstebog fra perioden

1890-1899. Det var samme type mennesker, fortrinsvis københavnere, hvoraf flere havde tilknytning til egnen, der i perioden 1910-1920 investerede i de første sommervillaer på brinken langs Nymindestrømmen, mens andre af dem på samme tid købte de huse, som var blevet ledige, da sejlads og fiskeri ved Nymindegab mistede sin betydning.

Kroens gæstebog indeholder registreringen af 380 gæster, der, hvor beskæftigelsen er oplyst, hovedsageligt tilhørte det bedre borgerskab. 121 af gæsterne angav ikke deres bopæl, mens de øvrige fordelte sig over hele landet. Langt de fleste kom fra Københavns-området (105), mens Århus (33), Vejle (11) og Odense (8) fulgte forholdsvis godt med. Hovedparten af de 78, der kom fra Vestjylland med Nr. Nebel (30) og Varde (24), kunne godt have været endagsgæster, der blot kom på kroen for at spise.

I august blev sommergæsterne på kroen afløst af jægere, der fra 1930'erne dannede Spurvelauget, som hvert år mødtes

Esepige. Laurits Tuxen u.år.

Nymindegab gamle Kro, ca. 1925. Foto: Blaabjerg lokalhistoriske Arkiv.

Redningsvejen set over Nymindestrømmen, 1970'erne.

med deres familier på kroen. Jagten var blevet begrænset allerede i 1890, da staten opkøbte store hede- og klitarealer langs med Nymindestrømmen og anlagde Nymindégab Plantage, men mængden af fuglevildt ved Ringkøbing Fjord fortsatte med at være betydeligt. Nymindégab Kro havde sine jagtselskaber, mens andre jægere brugte et af sommerhusene som opholdssted under jagtopholdet.

På grund af plantagen og statens opkøb samt naturfredningen af klitvæsenets areal mellem Nymindégab og Gammelgab i 1947 blev antallet af sommerhuse ved Nymindégab aldrig stort. Først i 1960, da man foretog en udstykning inde i landet, fik Nymindégab et større sommerhusområde.²³

Kurophold – sommerferie

Badebyerne Blåvand, Vejers Strand, Henne Strand og Nymindégab minder på mange punkter om hinanden, selv om de har hver deres tilblivelseshistorie og karaktertræk. Det ældste badested er Blåvand, hvor hovedparten af sommergæsterne i slutningen af 1800-tallet var velstående københavnere, der indlogerede sig på Blåvand Kro. På samme tid fik en række kunstnere øje på motivverdenen

ved Nymindégab, og de tog ophold på Nymindégab Kro, der også blev besøgt af velstående københavnere. Det var den samme type mennesker, som både i Blåvand og Nymindégab byggede de første sommervillaer omkring 1910. Også i Vejers er det første sommerhus fra 1910, men her var det hovedsageligt velstående folk fra de større byer i lokalområdet eller fra den jyske østkyst, der købte grunde og byggede huse, mens antallet af københavnere var mindre. Tendensen med flere lokale og færre københavnere blev forstærket ved Henne Strand, da sommerhusbyggeriet tog til omkring 1930. Indtil da havde Henne-området været forbeholdt ganske få velstående jægere, ofte fra andre dele af landet.

De fire vestjyske badesteder adskiller sig fra badestederne på øerne i Vadehavet og andre steder ved, at der tilsyneladende aldrig har været planer om at etablere et kurbadested anlagt af fremmede med udefrakommende kapital mellem Blåvandshuk og Nymindégab. Her var det lokale investorer, der så muligheden for en indtjening. Blåvand Kro blev opført med henblik på indkvartering af sommergæster, men kroen var samtidigt en gård, hvorfra der blev drevet landbrug. Det samme gjaldt Nymindégab Kro, der er ældre og var opstået på grund af fiskeriet og

Blåvand Kro, ca. 1900. Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

handelen på stedet. Strandhotellet i Vejers Strand blev ligesom Hotel Henne Strand og Strandgården i Henne Strand bygget som badehoteller af bønderne i Vejers og kroejerne i Henne for at tilbyde sommergæster ophold ved stranden i sommermånederne. De mange endagsgæster, der søgte til havet, da vejene blev fremkommelige, og nogle fik bil, havde vist områdets potentiale.

Kurbadet med de lægeordnede kure og skemalagte bade slog ikke igennem i Vestjylland. Her var hverken bibliotek, teater eller koncertpavilloner, men i sæsonen kunne

badehoteller og kroer byde på musik og dans en eller flere gange om ugen. Tiden var blevet en anden. Lægevidenskaben havde fået andre virkemidler mod de mange sygdomme, der tidligere blev behandlet ved kurstederne. For feriegæsten var den storslåede, uspolerede natur og den friske havluft blevet en væsentlig del af opholdet ved kysten. Selv om det daglige bad stadig er uden for diskussion i mange familier, når de er på ferie i sommerhuset, åbnede denne holdningsændring for en spirende helårsturisme, der siden er slået igennem langs kysten i Varde Kommune.

Mariann Ploug kan kontaktes på mp@vardemuseum.dk

Hotel Henne Strand og Kiosken, 1932. Foto: Privateje.

Strandhotellet i Vejers efter udvidelsen mod øst i 1933.
Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Noter

1. "Dog synes det mig, at fordi vor nation ikke er vant til at drikke vand, vil det være bedst, at man vasker sig deri, og ikke drikker det." Niels-Knud Liebgott: Middelalderens Kildedyrkelse. *Arv og Eje* 1975, s. 28; Rikke Agnete Olsen: Forord til Vand er bedst. *Arv og Eje* 1975, s. 5.
2. "De tabe gladurali sive de use aquae marinae in morbis glandularum". En pirat-oversættelse af Russells bog: W. Owen, London, 1852: "Glandular Diseases or Dissertation on the Use of Sea Water in the Affections of the Glands" udkom i seks oplag.
3. Charlotte Bøgh: Ferie – hvad er det? *Arv og Eje* 1985, s. 43; Niels Kayser Nielsen: Fare, frihed og sundhed – om vandforestillinger i moderne tid. Kyst, vand og borgerstand. *Den jyske Historiker* Nr. 65, 1993, s. 13-17; Jørgen Slettebo: Vesterhavsoernes badesteder. *Arv og Eje* 1985, s. 15-16; Steen Bo Frandsen: Vestkystens opdagelse som landskab og bade-
sted – Før i første halvdel af 1800-tallet. Kyst, vand og borgerstand. *Den jyske Historiker* Nr. 65, 1993, s. 28.
4. Slettebo, s. 17-20 og 28; Frandsen, s. 25, 26, 29, 30, 32, 41 og 44.
5. Slettebo, s. 24-29.
6. Tvind overtog Kongen af Danmark i 1980. Hotellet blev som det sidste af de gamle badehoteller revet ned i 1989.
7. Slettebo, s. 30-31; Kayser Nielsen, note 32; John T. Lauridsen: Et internationalt badested – "Fanø Nordsøbad" mellem dansk og tysk 1890-1904. Kyst, vand og borgerstand. *Den jyske Historiker* Nr. 65, 1993, s. 79, 81-83 og 93.
8. Lakolk er navnet på en bebyggelse, der forsvandt ved stormfloden i 1240.
9. Kaiserhalle blev nedrevet i 1989.

10. De 22 af blokhuse eksisterer stadig. Et par stykker er næsten uændrede, men hovedparten er totalt forandrede.
11. Hotel Drachenburg brændte i 1965 og blev i 1966 erstattet af et hotel tegnet af arkitekterne Friis & Moltke.
12. Slettebo, s. 31-35.
13. Det første fyrtårn på Blåvandshuk blev opført 1886-1887 og erstattet med det nuværende fyr i 1900.
14. G. Theisen, 1974. Ændringer i markudnyttelsen ved Blåvand. *Geografisk Tidsskrift*, bind 73, s. 9; Bøgh, s. 43-44; Rikke Agnete Olsen: Vandkur og kurgæster i Silkeborg omkring århundredskiftet. *Arv og Eje* 1975, s. 75; Henrik Fode: Fra kurvand til sodavand. *Arv og Eje* 1975, s. 62.
15. I slutningen af 1800-tallet havde stort set alle fiskere flyttet deres fiskeri til Esbjerg.
16. Blåvand Kro blev revet ned i 1997, og en ny kro blev opført i "gammel stil" tættere på den trafikerede Fyrvej.
17. Palle Uhd Jepsen & Mariann Ploug: *Blåvand*. Varde 2009, s. 140, 206-209 og 222-227; Søren Byskov: Blåvands kyst under forvandling – fiskerleje, landbrugsland og ferieområde. *Sjæk'len* 1999, s. 73ff., s. 82.
18. Vejers blev eksproprieret af den danske stat i 1968.
19. Siden 1957 har to generationer af familien Frandsen ejet hotellet, der stadig har sine trofaste feriegæster.
20. Palle Uhd Jepsen & Mariann Ploug: *Vejers*. Varde 2006, s. 48-56, 76, 102-105, 114-120 og 127-129; Jens R. Hedegaard: *Vejers før og nu*. *Frederiksborg Højskoles Årsskrift* 1934, s. 49-51.
21. Mariann Ploug, Palle Uhd Jepsen & Lene B. Frandsen: *Henne*. Varde 2012, s. 90, 129-132, 176-178, 209-211 og 221-231.
22. Lodsvesenet ved Nymindegab blev etableret i 1805 og nedlagt i 1877.
23. Alan Hjorth Rasmussen: *En udmærket bekvem fiskeplads...* Varde 2006, s. 154, 162-164, 197-198, 206-208, 217; Lars Holst: *Lønne Sogn* 1787-1931. Upubliceret specialeopgave, 1973, s. 48 og 98; Forhandlingsprotokol for Sogneforstanderskabet for Henne og Lønne Sogne 1842-1875, 1.8.1849; Forhandlingsprotokol for Henne-Lønne Sognekommune 1901-1938; Laura Tolnov Clausen: *Sommergæster i Nymindegab*. *Mark og Montre* 1998, s. 37-60; John V. Jensen: *En Malermesters Pensel fuldkommen værdig...* *Kunstnerkolonien i Nymindegab*. 2. reviderede udgave 2013, s. 13-25; *Fremmedbog for Nymindegab Kro 1890-1899*.

Helårsturisme i Blåvand, oktober 2009.
Foto: Palle Uhd Jepsen.

